

PEDAGOGICKÁ FAKULTA OČIMA STUDENTŮ

V ý z k u m n á z p r á v a

Oddělení pedagogické psychologie
Ústavu pedagogických a psychologických výzkumů
Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy

Praha 1993

O B S A H

<u>PŘEDMLUVA</u>	1
<u>DOTAZNÍK PRO STUDENTY PEDAGOGICKÉ FAKULTY</u>	5
ÚVOD.	5
POPIS VZORKU STUDENTŮ	5
Referenční soubor	5
Referenční soubor reprezentantů	5
Soubor respondentů.	6
Charakteristiky studentů v souboru respondentů.	6
PERCEPCE PODMÍNEK STUDIA NA FAKULTĚ	7
Výuka	7
Organizace studia	11
Klima	17
"SPOKOJENÍ" A "NESPOKOJENÍ"	29
"Výuka"	29
"Organizace studia"	32
"Klima"	35
Volba fakulty a profese	37

VZTAH K FAKULTĚ, OBORU A PROFESI	38
ROZDÍLY MEZI OBORY.	44
"Výuka"	44
"Organizace studia"	46
"Klima"	49
Rozdíly v percepci a hodnocení podmínek studia.	50
Vztah k oboru, fakultě a profesi.	55
SHRNUTÍ	61
POZNÁMKY.	67
<u>COMMITMENT STUDENTŮ</u>	73
METODA A JEJÍ POUŽITÍ	73
Vzorek.	73
Způsob získání dat.	73
Problematická místa zpracování.	74
Pojem commitmentu	75
Funkce commitmentu ve výzkumu	76
VÝPIS VÝRAZŮ COMMITMENTU.	79

KONFIGURACE CELKOVÝCH VÝSLEDKŮ.	86
Dlouhá věta o učitelské profesi	86
Nemožné povolání.	88
Paradoxní postavení fakulty	92
JAK VIDÍ SVOU PROFESI: SPPG, ZŠ, VVP (ROZDÍLY MEZI STUDIJNÍMI SMĚRY)	95
Tři typy commitmentu	95
Tři směry studia	105
TŘI TYPY PROFESE	109
SPPG: Práce, která má vždy smysl	109
ZŠ: Obava z (de)formování.	111
VVP: Pozice mezi intelektuálem a dělníkem.	113
ZÁVĚRY Z COMMITMENTU STUDENTŮ.	115
Celkový postoj ke commitmentu.	115
Jednotlivá opatření.	120
<u>HODNOCENÍ ABSOLVOVANÝCH KURZŮ POSLUCHAČI PEDAGOGICKÉ FAKULTY</u>	
<u>"INDEX"</u>	129
METODY A POPIS VZORKU.	129
ZPRACOVÁNÍ	130

VÝSLEDKY A INTERPRETACE DAT.	131
Celková spokojenost podle indexu	131
Hodnocení kateder.	140
SHRNUTÍ.	150
<u>ZÁVĚRY</u>	151

PŘÍLOHY K TEXTU

PŘÍLOHA Č.1	DOTAZNÍK PRO POSLUCHAČE PEDAGOGICKÉ FAKULTY.	157
PŘÍLOHA Č.2	E1. KLÍČOVÁ SLOVA CELKOVÉHO KLIMATU.	174
PŘÍLOHA Č.3	PŘEHLED RESPONDENTY NAVRHOVANÝCH PARAMETRŮ "VÝUKY" (C8-C10) A "ORGANIZACE STUDIA" (D24-D26).	182
PŘÍLOHA Č.4	"AD COMMITMENT"	194
<u>DOPLŇKY K INDEXU</u>		199

PŘEDMLUVA

Výzkum, jehož výsledky prezentuje tato zpráva, byl proveden na příkaz děkana Pedagogické fakulty UK, profesora Jiřího Kotáska, CSc. Děkan jím pověřil Ústav pedagogických a psychologických výzkumů při PedF, a v něm, se souhlasem ředitele, docenta Jana Průchy, DrSc., naše oddělení pedagogické psychologie.

Volba směřovala k tomuto výzkumnému týmu patrně z několika důvodů: zřejmě slabším z nich byla naše, byť nepříliš velká zkušenost s analýzou institucí (základních škol; prováděnou s širším okruhem výzkumníků pod hlavičkou Pražské skupiny školní etnografie), zřejmě silnějším pak relativně nezávislé postavení ústavu na fakultě, kde nemáme ani oficiální status katedry, ani neoficiální zájem "fandit" té či oné straně, tendenci nebo proudu. Po vstupní konzultaci projektu děkan do výzkumu nezasahoval a pouze podporoval jeho provedení.

Z uvedené nezávislosti neplyne, že výzkum představuje jaksi neomezenou a úplnou analýzu celé problematiky Pedagogické fakulty.

Podle zadání jsme se zaměřili na názory studentů na fakultu, a to na názory, týkající se jak studia, tak dalších stránek pobytu v této instituci. Tím vypadla ze hry optika učitelů a zaměstnanců, i možnosti jiného členění zkoumané organizace na skupiny aktérů: ve výzkumu vystupují většinou studenti vs. zbytek fakulty, ale lze si například představit i členění na katedry s jejich studenty vs. vedení s administrativou.

Další dva prvky, které vymezily prostor výzkumu, byly existence předchozího výzkumu studentských názorů a časový faktor. Před naším výzkumem proběhl na podzim 1992 výzkum sociologů Z. Čermákové a D. Holdy z Centra pro studium vysokého školství. Z Pedagogické fakulty jejich dotazník vyplnilo asi 100 studentů, dalších 1000 pocházelo z jiných fakult a vysokých škol. Zmíněný dotazník nerozepisoval tak podrobně jednotlivé parametry výuky, její organizace, klimatu, podmínek volby a otázek dráhy jako pozdější dotazník náš (byl také orientován na jiné hlavní téma, na poměr vysokoškoláků k financování studia), nicméně některé odpovědi našich studentů vyvolaly na Pedagogické fakultě znepokojení: fakultní "stovka" hodnotila ve srovnání s "tisícstovkou" celkového souboru v řadě otázek situaci výrazně hůře. Tak zejména v otázce celkové spokojenosti se ke své škole vyjádřilo záporně nebo spíše záporně 70.71% našich posluchačů, zatímco v základním souboru pouze 34.39% studentů.

Byli jsme proto vyzváni mimo jiné i k určité verifikaci těchto neveselých výsledků. Opakování některých otázek z předchozího výzkumu (zejména doslovného znění otázky po celkové spokojenosti) nám tak dovolilo kontrolovat a v případě shodných výsledků i posílit naše vlastní zjištění (bohužel, tento případ nastal).

Současně se tím rozhodlo o hlavním výzkumném nástroji, jímž se stal **dotazník pro studenty**. K rozhodnutí přispěl i časový faktor zadání- konečný termín podzim 1993.

Dotazník byl během své přípravy konzultován s několika studenty, kteří pomohli v tom, aby obsahoval pro ně relevantní

témata v uživatelsky, respondentsky přijatelných formulacích. Začlenili jsme do něj častěji, než je v této tradiční metodě obvyklé, možnost volných výpovědí a možnost hodnocení nabízených či vnucených položek.

Druhá použitá metoda nese název **index**. Spočívá v jednoduchém kroku, v hodnocení všech kursů, které má dosud student zapsány, na stupnici jedna až čtyři. Cíle zavedení této metody byly dva: jednak jaksí oklikou kontrolovat a přitom i obohatit výsledky z dotazníku (např. prostřednictvím seskupení přednášek do různých bloků- didaktiky oborů vs. obory; praxe všeho druhu apod.-, jako korelátu položek hodnocení výuky a její organizace v dotazníku), jednak podle zadání posunout náš výzkum, na rozdíl od předchozího výzkumu kolegů z Centra pro studium vysokého školství, dál za pohled na fakultu jako celek i k pohledu na katedry.

K tomuto druhému bodu je třeba připojit varovné omezení: předmětem studentských vyjádření nejsou všechny katedry fakulty, ale jen výběr, reprezentující hlavní dělení studentů na skupiny, s nímž operujeme: na speciální pedagogiku, učitelství 1. stupně ZŠ a studium všeobecně vzdělávacích předmětů. Informace, týkající se celého souboru a zmíněných tří velkých směrů (včetně toho, jak jsou "syceny" katedrami), považujeme za hlavní- na rozdíl od informací čistě o jednotlivých katedrách, zejména pak o tom, jak jsou studenty hodnoceny uvnitř jedné katedry její různé přednášky. Další omezení: metoda indexu je svým záměrem, z něho odvíjeným designem i způsobem použití a zveřejnění něco zcela jiného než speciálně připravený, projednaný a konsekvencemi vybavený systém hodnocení vysokoškolských učitelů. Proto by s indexem ani podobným způsobem nemělo být na katedrální půdě zacházeno. Do výzkumu zahrnutým katedrám však může sloužit jako orientační zpětná vazba.

Třetí metodou je tzv. **commitment**. Představuje hodnotové dimenze či parametry učitelské a vychovatelské profese, jak ji studenti anticipují, vidí z pozice, kdy jsou na ni většinou teprve připravováni (většinou- část studentů povolání už vykonává). Ať tak či onak, metoda vede k následující představě o způsobu hodnocení fakulty: ta není posuzována jen sama o sobě, v kvalitě, kterou poskytuje bezprostředně (jako když co by kupříkladu pacient posuzují postup svého lékaře při angíně podle mizení bolesti v krku a klesání teploty), ale z hlediska, nakolik připravuje na to, co si já student konstruuji (i za pomoci mých učitelů) jako obrys podmínek, v nichž se budu pohybovat. Schematicky vyjádřeno, Fakulta nakonec= Fakulta sama : Profese.

Data byla získána v letním semestru, na jaře 1993. V červenci jsme vedení fakulty odevzdali výzkumnou zprávu *Studenti '93. 1. Etapa*, která existuje ve více exemplářích. Čtenáři však doporučujeme, aby dal přednost zprávě závěrečné. Na rozdíl od zprávy první obsahuje data nejen o celku souboru, ale i o směrech a katedrách. Dále je v závěrečné věnováno více místa **návrhům opatření** (v ideové rovině, bez způsobů realizace).

Nepřesahujeme však návrhy na opatření zadaný rámeček výzkumu? A v jakém smyslu jsme vůbec vystupovali jako vnější a nezávislí pozorovatelé, jak jsme uvedli na začátku? V čem se v tomto ohledu

liší naše informace od názoru experta a aktéra, např. dlouholetého fakultního učitele, názoru, jenž by byl řečen např. na poradě ke stavu fakulty?

Nezávislost a objektivita je v našem případě dána nejen vnějškovostí naší instituce vůči fakultě, ale hlavně uzavřeností, izolací procedurálně získaného korpusu dat, s nimiž pracujeme. To neznamená, že se snažíme ze sebe uměle dělat osoby, co nechtějí nad data o fakultě nic slyšet. Naopak jsme se snažili k přirozeně nabyté zkušenosti z výuky studentů a z našeho pobytu na fakultě dozvědět se co nejvíce názorů expertů, ba doslechnout se co nejvíce historek, legend, fám, lapsů, vtipů... S. Štech a V. Spilková byli dokonce tak laskaví, že podrobili text první etapy kritickému čtení v záměrně zaujaté expertní poloze a písemně nám sdělili své reakce, čímž nám v řadě otázek pomohli. Pokoušeli jsme se ovšem, aby podobně získaná znalost nevstoupila do interpretace potud, pokud primárně nevyplyne ze souboru metodami získaných dat.

Tímto tvrzením se nemíní, že předložená zpráva je nenapadnutelná. Naopak se jím pro kritiku a pro adekvátní omezení a tím i zpřesnění našeho výzkumu (pro jeho, popperovsky řečeno, falzifikaci) otevírají možnosti, uskutečnitelné právě z pozic expertních a aktérských (příklad z oblasti designu výzkumu: úvodní zmínka, že výzkum mohl být také členěn na katedry se svými studenty vs. vedení fakulty, byla během sběru dat vyjádřena jedním expertem-aktérem).

Převedeno do pragmatiké roviny, rádi bychom, aby výsledky nebyly přilepovány na fakultu jako visačka kvality ani pečť hanby, ale aby přešly coby jedna z informací, byť specifického charakteru, do toku celkového diskursu o fakultě na fakultě.

Analogické platí pro návrhy opatření: samozřejmě v nich často opakujeme již to, co na fakultě ze strany řady inovátorů a kritiků zaznělo nebo co je zde "ve vzduchu"; současně ale proto vidíme předpoklady na straně našich zjištění. Jeden z nich: nespokojení, kritičtí a pro povolání zaujatí studenti.

Velice si ve zmíněném ohledu vážíme okolnosti, že zadavatel výzkumu nechtěl současně být jeho výlučným uživatelem a že poskytl naší práci publicitu a přístup pro fakultní veřejnost.

Zpracování dat jsme si rozdělili takto: dotazník měli na starosti M. Klusák a M. Rendl, index D. Bittnerová a V. Semerádová, commitment M. Kučera a I. Viktorová.

Kromě nich se na výzkumu podíleli statistici Lumír Gatnar a Alena Škaloudová. Pomáhala nám asistentka Alena Kovaříková.

Za konzultace při přípravě dotazníku děkujeme studentkám Pavlíně Brožové, Tereze Kellerové a Pavlíně Řezáčové.

Za expertní čtení textu první etapy Vladce Spilkové a Stanislavu Štechovi.

Dále děkujeme studentům, kteří se výzkumu zúčastnili, a katedrám a učitelům, kteří ho laskavě umožnili.

V Praze, září 1993

Miloš Kučera

